

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Податковий обов'язок платника податків:
поняття, зміст, межі»

Студента М'яглохода
Владислава Сергійовича
Курсу II
групи: ТУбц-8-23-Б₁Пр(4,6зс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: **Самойлович Артур**
Андрійович, викладач
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ.....	5
1.1. Поняття податкового обов'язку в системі податкового права.....	5
1.2. Види податкових обов'язків і їх класифікація.....	8
1.3. Законодавче регулювання податкового обов'язку в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ.....	14
2.1. Основні елементи податкового обов'язку.....	14
2.2. Права і обов'язки платника податків у виконанні податкового обов'язку.....	17
2.3. Механізми реалізації податкового обов'язку.....	20
РОЗДІЛ 3. МЕЖІ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ.....	25
3.1. Законодавчі межі податкового обов'язку.....	25
3.2. Фактичні межі податкового обов'язку: обмеження та виключення.....	27
3.3. Відповідальність за невиконання податкового обов'язку.....	29
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	35
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Податкова система є одним із ключових елементів фінансової системи держави, що забезпечує формування бюджетних ресурсів для виконання соціально-економічних функцій держави. Ефективність функціонування податкової системи значною мірою залежить від чіткого правового регулювання відносин, пов'язаних з встановленням, обчисленням та сплатою податків і зборів. У цьому контексті особливу роль відіграє податковий обов'язок платника податків, який виступає основною юридичною категорією, що визначає взаємини між державою та суб'єктом господарювання або фізичною особою у сфері оподаткування [4].

Податковий обов'язок – це правовий обов'язок платника податків своєчасно і в повному обсязі виконувати вимоги податкового законодавства, а саме сплачувати встановлені податки і збори до бюджету чи інших фондів. Його зміст і межі визначаються чинним законодавством та регламентують не лише порядок нарахування податку, а й строки, способи, розміри сплати, а також відповідальність за порушення податкового режиму. Від правильного розуміння та застосування податкового обов'язку залежить як наповнення державного бюджету, так і захист прав платників податків.

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними викликами в сфері оподаткування, серед яких — постійні зміни податкового законодавства, впровадження нових форм податкового контролю, посилення відповідальності за порушення податкових норм, а також необхідність збалансування інтересів держави та платників податків. У такій динамічній правовій ситуації важливо чітко усвідомлювати правову природу податкового обов'язку, його складові елементи, а також межі, за які не може виходити податкове зобов'язання.

Мета даної курсової роботи полягає у комплексному дослідженні поняття, змісту та меж податкового обов'язку платника податків, а також у виявленні основних проблем та шляхів їх вирішення в сучасних умовах

правового регулювання. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі завдання: проаналізувати теоретичні підходи до визначення податкового обов'язку; вивчити чинне законодавство України, що регулює податкові зобов'язання; визначити основні складові змісту податкового обов'язку; розглянути межі податкового обов'язку та юридичні наслідки їх порушення.

Об'єктом дослідження є правовідносини, пов'язані з виникненням, виконанням та припиненням податкового обов'язку платника податків. Предметом – правові норми, що регулюють зміст і межі податкового обов'язку.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналіз, синтез, порівняння, а також спеціальні юридичні методи — формально-юридичний, системний, історико-правовий. Використання цих методів дозволяє всебічно розкрити сутність податкового обов'язку та окреслити його межі з урахуванням сучасних законодавчих тенденцій.

Структура курсової роботи відповідає меті та завданням дослідження і включає вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури та додатки. У першому розділі висвітлено теоретичні засади податкового обов'язку, у другому — його зміст, а в третьому — межі податкового обов'язку та правові наслідки їх порушення.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

1.1 Поняття податкового обов'язку в системі податкового права

Податковий обов'язок є однією з ключових та базових категорій податкового права, що визначає юридичний зв'язок між державою як носієм фіскальної влади та платником податків як зобов'язаною особою. Цей обов'язок виникає не довільно, а на основі конкретної податкової події, зафіксованої в законодавстві, наприклад, отримання доходу, набуття у власність об'єкта нерухомості чи здійснення певної господарської операції. З моменту виникнення такої події у платника податків з'являється зобов'язання — у визначений законом термін сплатити відповідну суму до державного або місцевого бюджету, чи до спеціальних цільових фондів [1].

У цьому контексті податковий обов'язок є не лише економічною необхідністю, пов'язаною з фінансуванням державних видатків, а й повноцінною правовою нормою, яка регулює конкретні правовідносини. Його дотримання забезпечується не лише морально-етичними переконаннями чи громадянською свідомістю, а й силою закону, що передбачає відповідальність за його порушення. Тобто податковий обов'язок є механізмом реалізації публічних інтересів через індивідуальну правову поведінку, в якій поєднано приватну ініціативу платника з імперативними вимогами держави [3].

Таким чином, податковий обов'язок – це комплексне правове явище, що відображає сутність податкових правовідносин, ґрунтується на принципах законності, справедливості та обов'язковості, і є інструментом реалізації податкової політики держави.

У науковій літературі податковий обов'язок розглядається з різних науково-правових підходів, що свідчить про складність і багатовимірність цієї категорії. Згідно з традиційним поглядом, податковий обов'язок — це

встановлений законом юридичний обов'язок платника податку діяти відповідно до вимог податкового законодавства: обчислити суму податку, подати податкову декларацію (заявити про зобов'язання) та сплатити належну суму до бюджету або державних цільових фондів у встановлені строки. Такий підхід підкреслює функціональну природу податкового обов'язку як чіткої та обов'язкової для виконання правової норми.

Разом з тим, інші дослідники пропонують ширше трактування цієї категорії, наголошуючи, що податковий обов'язок є не просто юридичною нормою, а елементом складного податкового зобов'язання, який виникає у кожного окремого платника після настання юридичного факту (наприклад, отримання доходу або набуття майна). У цьому розумінні податковий обов'язок набуває персоніфікованого характеру, оскільки передбачає не тільки обов'язок діяти, але й визначає конкретні права та відповідальність суб'єкта, зокрема: право на податкову знижку, право на уточнення декларації, право на оскарження дій податкових органів тощо [5].

Деякі автори також підкреслюють дуалістичну природу податкового обов'язку — як складової правовідносин між державою і платником та як механізму реалізації публічних фінансових інтересів. Вони вказують на те, що виконання податкового обов'язку має не лише фіскальне, а й соціально-правове значення, оскільки забезпечує фінансування державних функцій і водночас сприяє реалізації принципів правової держави, зокрема — законності, рівності, справедливості та прозорості оподаткування.

Таким чином, сучасні наукові підходи до визначення податкового обов'язку варіюються від вузько нормативного до системно-правового, що дає змогу розглядати цю категорію як багатоаспектну конструкцію, яка відіграє центральну роль у податкових правовідносинах [7].

Податковий обов'язок є не лише основою правовідносин у сфері оподаткування, а й ключовим інструментом забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки держави. Як невід'ємна складова податкової відповідальності, він формує правову основу, на якій базуються всі

відносини між державою та платниками податків. Його регулювання спрямоване на створення умов для стабільного, передбачуваного і своєчасного надходження коштів до бюджетів різних рівнів, що, у свою чергу, забезпечує державі можливість ефективно виконувати свої функції у сферах соціального захисту, розвитку інфраструктури, оборони, освіти, охорони здоров'я та інших важливих напрямках.

Податковий обов'язок виступає інструментом реалізації принципу соціальної справедливості, оскільки через нього відбувається перерозподіл ресурсів у суспільстві, підтримка вразливих верств населення та стимулювання економічного розвитку. Водночас він є механізмом, який закріплює правову дисципліну у сфері фінансів, встановлює чіткі рамки відповідальності за дотримання податкового законодавства [9].

Ефективне регулювання податкового обов'язку потребує збалансованого підходу, який враховує інтереси як держави, так і платників податків. З одного боку, держава повинна мати інструменти для контролю та стягнення податків, а з іншого — платники мають право на захист своїх прав, прозорість податкових процедур і справедливі умови виконання своїх зобов'язань.

Таким чином, податковий обов'язок є фундаментом не лише для забезпечення бюджетних надходжень, а й для підтримки стабільності та розвитку правової держави, що гарантує громадянам належний рівень життя і соціальну захищеність. Його роль у системі податкового права і державного управління важко переоцінити, адже без належного виконання податкових зобов'язань неможливе ефективне функціонування державних інститутів і реалізація суспільних потреб [11].

1.2 Види податкових обов'язків і їх класифікація

Податковий обов'язок має кілька форм і різновидів, які розрізняються залежно від низки юридичних і фактичних ознак, таких як об'єкт оподаткування, суб'єкт, підстави виникнення, порядок реалізації та способи виконання. Такий підхід дозволяє розглядати податковий обов'язок не як однорідну правову конструкцію, а як динамічну систему взаємопов'язаних правових явищ, що адаптуються до різних сфер економічної діяльності, соціального статусу платника, форми власності тощо [13].

Залежно від об'єкта, податковий обов'язок може бути пов'язаний із доходами, майном, споживанням товарів чи послуг (акциз), екологічною діяльністю тощо. Кожен із цих різновидів має свій механізм обчислення податкового зобов'язання та специфічні особливості реалізації.

За суб'єктним складом розрізняють податкові обов'язки фізичних осіб, юридичних осіб, підприємців, нерезидентів. Наприклад, податковий обов'язок фізичної особи зазвичай має простіший порядок виконання (через роботодавця), тоді як для юридичних осіб характерні складніші форми звітності, обліку та декларування.

Підставами виникнення податкового обов'язку є юридичні факти – наприклад, отримання доходу, придбання майна, укладення угоди, імпорту продукції, ведення господарської діяльності. Ці факти мають значення, оскільки саме з моменту їх настання виникає необхідність нарахування та сплати податку [15].

За способом виконання податковий обов'язок може бути виконаний добровільно (через своєчасну сплату податку) або примусово, у разі несплати – шляхом застосування заходів стягнення, арешту майна або судового рішення. Крім того, сучасне законодавство передбачає такі інструменти, як податковий компроміс, відстрочення або розстрочення податкового зобов'язання, що також є формами виконання податкового обов'язку.

Таким чином, багатоформатність податкового обов'язку зумовлює потребу в його гнучкому правовому регулюванні, яке враховує економічну доцільність, соціальні обставини та принципи справедливості. Це забезпечує більш ефективне адміністрування податків і створює передумови для належного виконання податкових зобов'язань з боку платників.

Найпоширенішою класифікацією є поділ податкових обов'язків на основні види [1]:

- Основний податковий обов'язок, який виникає безпосередньо у зв'язку з настанням податкової події (наприклад, отримання доходу, придбання майна, здійснення операції), і передбачає обов'язок сплатити відповідний податок.
- Обов'язок звітування — подання платником податкової звітності, декларацій, документів, необхідних для визначення податкових зобов'язань.
- Обов'язок ведення обліку — забезпечення належного бухгалтерського та податкового обліку, що слугує основою для обчислення податкового зобов'язання.

Іншим важливим критерієм класифікації податкового обов'язку є суб'єкт, на якого він покладається. Залежно від цього розрізняють податкові обов'язки різних категорій платників: фізичних осіб, юридичних осіб, підприємців (суб'єктів підприємницької діяльності) та податкових агентів. Кожна з цих категорій має свої специфічні особливості щодо формування, обчислення і виконання податкових зобов'язань, що зумовлено різним характером їх діяльності, джерелом доходів, а також різними правовими статусами [11].

Фізичні особи, як правило, мають обов'язок сплачувати податки з доходів, отриманих у вигляді заробітної плати, пенсій, дивідендів, виграшів, а також інші податки, що передбачені для громадян (наприклад, податок на майно чи транспортний податок). Особливістю податкового обов'язку фізичних осіб є більш спрощена процедура обчислення та сплати податків, а також наявність соціальних пільг та податкових вирахувань.

Юридичні особи — це організації різних форм власності, які здійснюють підприємницьку або іншу господарську діяльність. Їхній податковий обов'язок значно ширший і комплексніший, він включає сплату податку на прибуток, податку на додану вартість (ПДВ), податків на майно, акцизів тощо. Юридичні особи зобов'язані вести детальний бухгалтерський облік, подавати звітність і дотримуватися більш жорстких правил адміністрування податків.

Підприємці — фізичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи — мають особливий режим оподаткування, який залежить від обраної системи: загальної або спрощеної. Вони зобов'язані сплачувати єдиний податок, податок на доходи фізичних осіб, а також інші податки, залежно від виду діяльності та законодавчих вимог. Особливістю є гнучкість і спрощеність процедур, що відповідає потребам малого і середнього бізнесу [2].

Податкові агенти — це суб'єкти, які за законом зобов'язані утримувати податки з доходів інших осіб і своєчасно їх перераховувати до бюджету. Наприклад, роботодавці, які утримують податок на доходи з заробітної плати працівників, або банки, які утримують податок з процентів за вкладками. Роль податкових агентів є ключовою для забезпечення ефективного збору податків, оскільки вони виступають посередниками між платниками та державою.

Таким чином, розподіл податкового обов'язку за категоріями суб'єктів забезпечує диференційований і цілеспрямований підхід до адміністрування податків, враховує особливості економічної діяльності та правового статусу кожної групи платників. Це дозволяє підвищити ефективність системи оподаткування, спростити процедури для окремих категорій і забезпечити рівність у виконанні податкових зобов'язань [12].

За способом виконання податкові обов'язки поділяють на дві основні категорії — грошові та негрошові. Цей поділ відображає різні форми реалізації зобов'язань платника податків і охоплює не лише безпосередню сплату податків, а й інші дії, необхідні для дотримання вимог податкового законодавства.

Грошові податкові обов'язки полягають у фактичній сплаті податків і зборів у грошовій формі до відповідних бюджетів чи державних цільових фондів. Це основна та найбільш відома форма виконання податкових зобов'язань, що забезпечує наповнення державного бюджету і є критерієм виконання податкового обов'язку. Грошові платежі можуть здійснюватися різними способами — через банківські установи, електронні платіжні системи, касові апарати тощо, залежно від виду податку і порядку адміністрування. Своєчасність і повнота таких платежів є ключовими для дотримання податкової дисципліни [3].

Водночас, негрошові податкові обов'язки включають інші форми виконання вимог податкового законодавства, які не пов'язані з безпосередньою оплатою грошей, але є невід'ємною частиною податкового процесу. До них належать, зокрема, надання необхідної інформації та документації податковим органам, ведення обліку і звітності, своєчасне подання податкових декларацій і звітів, виконання процедур контролю і перевірок, а також виконання інших адміністративних вимог. Ці дії забезпечують прозорість, підзвітність і можливість контролю за дотриманням податкового законодавства, що є передумовою ефективного функціонування системи оподаткування.

Окремо слід відзначити, що виконання негрошових обов'язків часто має не менш важливе значення для держави, оскільки дозволяє виявляти порушення, уникнення податків і забезпечувати правильність нарахувань. Несвоєчасне або неналежне виконання таких обов'язків може спричинити юридичні наслідки та навіть призвести до фінансових санкцій [14].

Отже, поділ податкових обов'язків на грошові та негрошові за способом виконання відображає комплексний характер податкової відповідальності, де фінансові платежі поєднуються з необхідністю дотримання процедурних і інформаційних вимог. Цей баланс забезпечує не лише надходження коштів до бюджету, а й стабільність і законність податкової системи в цілому.

1.3 Законодавче регулювання податкового обов'язку в Україні

Регулювання податкового обов'язку в Україні здійснюється комплексом нормативно-правових актів, які формують єдину правову основу функціонування податкової системи. Центральне місце серед них займає Податковий кодекс України (ПКУ) — систематизований кодифікований акт, який виступає основним джерелом податкового права. Він не лише закріплює загальні засади функціонування податкової системи, а й детально регламентує усі аспекти податкового обов'язку: момент його виникнення, умови реалізації, механізми обчислення податкових зобов'язань, порядок подання звітності, строки та форми сплати, а також підстави і форми юридичної відповідальності у разі порушень [4].

ПКУ визначає правовий статус платника податків, його права та обов'язки, деталізує процедури податкового адміністрування, встановлює повноваження контролюючих органів та регламентує порядок проведення перевірок. Завдяки чіткій структурі кодексу, в ньому окремо виділено загальну частину (яка встановлює принципи, терміни, поняття та загальні правила) і спеціальну частину (що містить положення щодо конкретних видів податків і зборів).

Крім ПКУ, регулювання податкового обов'язку здійснюється й іншими нормативно-правовими актами, зокрема законами України («Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»), а також підзаконними актами Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та Державної податкової служби. Ці акти деталізують окремі процедури обліку, звітності, перевірок, податкових преференцій тощо [15].

Важливу роль відіграє й судова практика, зокрема рішення Верховного Суду України та Конституційного Суду, які формують правові позиції щодо тлумачення і застосування норм податкового законодавства. Такі рішення

сприяють формуванню єдиної правозастосовної практики, запобігають довільному трактуванню обов'язків платників з боку податкових органів.

Таким чином, правове регулювання податкового обов'язку в Україні має комплексний характер, охоплює різні рівні нормативного регулювання і забезпечує правову визначеність, стабільність та передбачуваність податкових правовідносин, що є основою справедливої та ефективної податкової системи.

Податковий кодекс встановлює, що податковий обов'язок виникає з моменту настання податкової події, що конкретизована у відповідних статтях. Кодекс також регламентує види податків і зборів, ставки, пільги, порядок подання податкової звітності, проведення податкового контролю [5].

Окрім Податкового кодексу, правове регулювання податкового обов'язку доповнюється іншими законодавчими актами — законами про окремі види податків, нормативними актами Міністерства фінансів, роз'ясненнями Державної податкової служби. Вони деталізують положення кодексу та забезпечують їх практичне застосування.

Особливо важливе значення має дотримання принципів законності, визначеності, справедливості, що закладені в податковому праві. Вони гарантують, що податковий обов'язок не може виходити за межі, визначені законом, а права платників будуть захищені [10].

Таким чином, законодавче регулювання податкового обов'язку в Україні має системний і комплексний характер, спрямований на забезпечення балансу інтересів держави та платників податків.

РОЗДІЛ 2.

ЗМІСТ ПОДАТКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

2.1. Основні елементи податкового обов'язку

Податковий обов'язок – це визначена законом необхідність платника податків своєчасно та в повному обсязі сплачувати передбачені податки і збори до бюджетів відповідних рівнів або державних цільових фондів. Проте це поняття є не лише формальним зобов'язанням, а й ключовим елементом фінансово-правових відносин, що лежить в основі функціонування всієї системи оподаткування. Зміст податкового обов'язку розкривається через сукупність основних правових елементів, які у своїй єдності забезпечують правову визначеність і передбачуваність оподаткування [6].

Ці елементи включають: суб'єкта обов'язку (платника податків), об'єкт оподаткування, базу оподаткування, податкову ставку, строки і порядок нарахування, порядок і форму сплати, а також податковий період. Саме завдяки таким складовим забезпечується системність та логічна послідовність виконання обов'язку. Без чіткого визначення кожного з цих елементів реалізація податкового обов'язку була б неможливою, що призвело б до правової невизначеності, зловживань і конфліктів між державою та платниками.

Крім того, податковий обов'язок має тимчасовий і персоніфікований характер — він виникає лише після настання певної податкової події (юридичного факту), наприклад, отримання доходу або набуття майна, і покладається виключно на конкретного платника. Це забезпечує індивідуалізацію відповідальності та дозволяє встановити чіткий момент виникнення, а також межі дії податкового обов'язку [11].

Таким чином, податковий обов'язок є не лише фіскальною функцією держави, а й важливим інструментом реалізації принципів законності, рівності

та справедливості у сфері публічних фінансів, що гарантує баланс між потребами бюджету та правами платника.

До основних елементів податкового обов'язку, відповідно до Податкового кодексу України (далі – ПКУ), належать [7]:

- Суб'єкт податкового обов'язку – платник податків, яким може бути як фізична, так і юридична особа, що відповідно до закону зобов'язана сплачувати податки.
- Об'єкт оподаткування – матеріальні, нематеріальні блага, дії чи результати діяльності, що підлягають оподаткуванню.
- База оподаткування – вартісна, кількісна або інша характеристика об'єкта оподаткування, на основі якої обчислюється податок.
- Податкова ставка – величина податку у відсотковому або фіксованому вираженні.
- Податковий період – встановлений календарний період, за який здійснюється розрахунок та сплата податку.
- Строки сплати податку – визначені терміни, в які має бути сплачено податок.
- Порядок нарахування і сплати податку – механізм розрахунку податкового зобов'язання та його внесення до бюджету.

Прикладом законодавчого визначення елементів податку є стаття 6 ПКУ, яка прямо передбачає перелік обов'язкових елементів податку. Відсутність або недотримання хоча б одного з них є підставою для визнання недійсним самого зобов'язання [12].

Судова практика:

У справі № 826/9808/17 Окружний адміністративний суд м. Києва дійшов висновку, що недотримання органом ДПС передбачених законом елементів податку (зокрема, необґрунтоване визначення бази оподаткування) є порушенням прав платника і тягне скасування податкового повідомлення-рішення.

Таким чином, повнота та законність визначення елементів податкового обов'язку є ключем не лише до його ефективної реалізації, а й до формування справедливих, стабільних і прозорих податкових правовідносин між державою та платником податків. Кожен елемент — чи то об'єкт оподаткування, чи ставка податку, чи порядок і строк його сплати — має бути чітко визначений у законі, без подвійного тлумачення або прогалин. Адже саме від точності й правової визначеності цих параметрів залежить те, наскільки платник буде здатен належним чином виконати свій обов'язок, а держава — обґрунтовано здійснювати податковий контроль [8].

Недотримання принципів законності у встановленні елементів податкового обов'язку може призводити до порушення прав платників, зниження рівня податкової дисципліни, виникнення спорів, корупційних ризиків і загального недовіри до податкової системи. Водночас повнота законодавчого регулювання створює умови для рівного застосування норм, зменшення адміністративного навантаження, забезпечення передбачуваності фіскальної політики та стабільності податкових надходжень до бюджету.

Крім того, чітко визначені елементи податкового обов'язку мають вирішальне значення при вирішенні спорів у судовому порядку. Адже у разі невизначеності норм, суди зазвичай ухвалюють рішення на користь платника податків, виходячи з принципу правової визначеності та презумпції добросовісності [13].

Отже, правова чіткість і повнота визначення елементів податкового обов'язку — це основа правової безпеки у сфері оподаткування, що сприяє не лише належному наповненню бюджету, а й підвищенню рівня довіри громадян до держави як гаранта законності та справедливості.

2.2. Права і обов'язки платника податків у виконанні податкового обов'язку

Виконання податкового обов'язку в Україні супроводжується наявністю у платників не лише зобов'язань, а й широкого кола прав, які забезпечують рівновагу між інтересами держави та суб'єкта господарювання чи громадянина.

Згідно зі статтею 17 ПКУ, до основних обов'язків платника податків належать [9]:

- своєчасна та повна сплата податків і зборів;
- подання в установлені строки податкової звітності;
- ведення обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з оподаткуванням;
- збереження первинних документів, що підтверджують обчислення та сплату податків;
- допуск посадових осіб контролюючих органів до проведення перевірок;
- виконання законних вимог органів ДПС.

Водночас, стаття 21 ПКУ передбачає права платників податків, серед яких [14]:

- отримання від контролюючих органів інформації щодо податків;
- оскарження рішень, дій чи бездіяльності податкових органів;
- на податкову знижку (для фізичних осіб);
- користування податковими пільгами;
- залучення незалежних експертів під час перевірок;
- відшкодування збитків, завданих неправомірними діями контролюючих органів;
- звернення до суду за захистом своїх прав.

Приклад:

Фізична особа, яка отримала дохід від продажу майна, зобов'язана подати декларацію до 1 травня наступного року (ст. 179 ПКУ), але має право на податкову знижку при витратах на навчання (ст. 166 ПКУ).

Судова практика:

У справі № 826/10427/18 Верховний Суд наголосив, що реалізація прав платника податків має здійснюватися навіть за наявності процедурних помилок податкових органів. Будь-які перевірки повинні відповідати процедурі, встановленій законом [10].

Отже, ефективне функціонування системи оподаткування можливе лише за умови належного балансу між обов'язками платника та його захищеними законом правами.

Виконання податкового обов'язку в Україні супроводжується не лише виникненням чітко визначених зобов'язань у платників податків, а й забезпеченням широкого спектру їхніх прав, які спрямовані на захист інтересів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та громадян загалом. Ця система прав є невід'ємною складовою податкового процесу і має на меті створення балансу та взаємної довіри між державою і платником податків.

Права платників включають, зокрема, право на отримання повної, своєчасної і достовірної інформації про податкове законодавство, порядок нарахування і сплати податків, а також про можливі зміни в податкових нормах. Доступність інформації дозволяє платникам чітко розуміти свої обов'язки і уникати помилок, що сприяє підвищенню добровільного виконання податкових зобов'язань [15].

Крім того, платники мають право на захист своїх законних інтересів у разі спорів з податковими органами. Це включає право на оскарження рішень і дій контролюючих органів у адміністративному та судовому порядку, що є важливою гарантією дотримання принципу верховенства права і запобігання свавілля. Механізми захисту прав платників створюють умови для справедливого і неупередженого розгляду суперечок, що зміцнює правову культуру та довіру до податкової системи.

Платники також мають право на податкові пільги, зниження ставок або відстрочки у сплаті податків у випадках, передбачених законодавством, що враховує особливості їхньої діяльності чи соціальне становище. Це сприяє більш гнучкому і соціально орієнтованому підходу до оподаткування, що важливо для підтримки економічної стабільності і розвитку.

Важливим є й право на конфіденційність податкової інформації, що захищає платників від необґрунтованого розголошення комерційної або особистої інформації, забезпечуючи дотримання прав на приватність і захист персональних даних [2].

Отже, забезпечення широкого кола прав платників податків в Україні є ключовим чинником збалансованої та ефективної податкової системи. Вона не лише підвищує рівень добровільного виконання податкових обов'язків, а й створює правову основу для справедливого співвідношення інтересів держави і суспільства, що є важливою умовою сталого розвитку економіки і демократичного правового суспільства.

Згідно зі статтею 17 ПКУ, до основних обов'язків платника податків належать [11]:

- своєчасна та повна сплата податків і зборів;
- подання в установлені строки податкової звітності;
- ведення обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з оподаткуванням;
- збереження первинних документів, що підтверджують обчислення та сплату податків;
- допуск посадових осіб контролюючих органів до проведення перевірок;
- виконання законних вимог органів ДПС.

Водночас, стаття 21 ПКУ передбачає права платників податків, серед яких [3]:

- отримання від контролюючих органів інформації щодо податків;
- оскарження рішень, дій чи бездіяльності податкових органів;

- на податкову знижку (для фізичних осіб);
- користування податковими пільгами;
- залучення незалежних експертів під час перевірок;
- відшкодування збитків, завданих неправомірними діями контролюючих органів;
- звернення до суду за захистом своїх прав.

Приклад:

Фізична особа, яка отримала дохід від продажу майна, зобов'язана подати декларацію до 1 травня наступного року (ст. 179 ПКУ), але має право на податкову знижку при витратах на навчання (ст. 166 ПКУ).

Судова практика:

У справі № 826/10427/18 Верховний Суд наголосив, що реалізація прав платника податків має здійснюватися навіть за наявності процедурних помилок податкових органів. Будь-які перевірки повинні відповідати процедурі, встановленій законом [13].

Отже, ефективне функціонування системи оподаткування можливе лише за умови належного балансу між обов'язками платника податків і його захищеними законом правами. Цей баланс є фундаментальним для забезпечення як стабільності державних фінансів, так і справедливості у відносинах між державою і суб'єктами господарювання чи громадянами.

Якщо податкові обов'язки є надмірно жорсткими або непрозорими, це може призвести до зниження мотивації платників виконувати свої зобов'язання добровільно, виникнення конфліктів і правових спорів, а також збільшення рівня ухилення від сплати податків. Водночас, якщо права платників не будуть належним чином захищені, існуватиме ризик зловживань з боку податкових органів, що підриває довіру до системи оподаткування і загрожує верховенству права [4].

Забезпечення балансу включає в себе встановлення чітких і зрозумілих правил адміністрування податків, гарантії доступу платників до повної і достовірної інформації, а також створення ефективних механізмів захисту

їхніх прав у разі виникнення спорів. Це передбачає не лише законодавче закріплення відповідних норм, а й їх реальне застосування на практиці.

Крім того, дотримання принципу балансу сприяє підвищенню прозорості та передбачуваності податкової системи, що є важливими чинниками для розвитку інвестиційної привабливості країни та підтримки економічного зростання. Стабільна і справедлива система оподаткування формує позитивний імідж держави серед платників, що, у свою чергу, стимулює підвищення рівня добровільного виконання податкових зобов'язань [14].

Таким чином, баланс між обов'язками і правами платника є не просто юридичною нормою, а й практичним механізмом, який забезпечує ефективність, справедливість і стабільність податкової системи, сприяє зміцненню довіри між суспільством і державою, та створює передумови для сталого розвитку і соціальної гармонії.

2.3. Механізми реалізації податкового обов'язку

Реалізація податкового обов'язку забезпечується широким спектром організаційно-правових, інформаційних та адміністративних механізмів, які у своїй сукупності формують цілісну систему адміністрування податків і зборів. Ці механізми охоплюють комплекс правових норм, процедур, технічних засобів і дій суб'єктів владних повноважень, спрямованих на успішне обчислення, своєчасну сплату, перевірку достовірності податкових зобов'язань і ефективний контроль за виконанням обов'язків платниками податків [5].

Організаційно-правові механізми включають законодавчо визначені процедури реєстрації платників, подання звітності, нарахування податкових зобов'язань, податкове консультування, процедури надання розстрочок, відстрочок, податкових пільг, а також порядок оскарження рішень

контролюючих органів. Вони забезпечують правову передбачуваність і визначеність, без яких реалізація податкового обов'язку була б неможливою.

Інформаційні механізми — це насамперед функціонування електронних сервісів, таких як Електронний кабінет платника податків, системи обміну податковими повідомленнями, електронна звітність, онлайн-декларування. Вони підвищують прозорість і доступність податкового процесу, сприяють автоматизації обліку та зменшенню помилок, скорочують контакт із посадовими особами, що знижує ризик корупції [15].

Адміністративні механізми включають діяльність контролюючих органів у частині нагляду, проведення камеральних, документальних і фактичних перевірок, аналітичної роботи щодо ризиків ухилення, а також примусове стягнення податкової заборгованості у разі невиконання зобов'язання в добровільному порядку. Застосування санкцій і заходів впливу забезпечує дієвість системи.

Більше того, у сучасних умовах до системи реалізації податкового обов'язку активно впроваджуються елементи ризикоорієнтованого підходу та принципу сервісності, що передбачає перехід від каральної до партнерської моделі взаємодії між державою і платником. Це дозволяє зосередити увагу на найбільш ризикових суб'єктах і водночас стимулює добровільне виконання обов'язків сумлінними платниками [6].

Таким чином, реалізація податкового обов'язку є складним багаторівневим процесом, ефективність якого залежить від гармонійної взаємодії нормативної бази, технічної інфраструктури та адміністративної спроможності податкових органів, а також від рівня правової культури та обізнаності самих платників.

До ключових механізмів реалізації податкового обов'язку відносяться:

- Система адміністрування податків – включає процеси реєстрації платників, подання звітності, ведення обліку, проведення перевірок.

- Електронне декларування – подання звітності через електронні сервіси ДПС (Електронний кабінет платника), що спрощує облік та знижує адміністративне навантаження.
- Контроль і перевірки – здійснення фактичних та документальних перевірок з метою виявлення порушень.
- Добровільне виконання зобов'язань – стимулюється системою податкових пільг, відстрочок, податкових знижок.
- Притягнення до відповідальності – штрафи, пеня, кримінальні санкції у випадку ухилення від сплати [13].

Міжнародний досвід:

У країнах Європейського Союзу впроваджуються моделі партнерства між податковими органами та бізнесом. Зокрема, у Нідерландах реалізовано концепцію “horizontal monitoring”, яка передбачає, що підприємства, які співпрацюють відкрито, звільняються від планових перевірок і мають спрощені умови податкової взаємодії.

У Естонії електронна податкова система дозволяє автоматично нараховувати податки, а рівень добровільного виконання обов'язку перевищує 95% [7].

Український приклад:

Функціонування електронного кабінету платника дозволяє здійснювати облік, подання звітності, перегляд податкового боргу, комунікацію з ДПС дистанційно.

Судова практика:

У справі № 804/3834/18 Верховний Суд вказав, що добросовісна дія платника в межах функціонування електронної системи (навіть у разі технічної помилки з боку ДПС) не може бути підставою для нарахування штрафів.

Отже, ефективна реалізація податкового обов'язку потребує комплексного підходу, який включає як удосконалення внутрішньодержавного адміністрування, так і активне впровадження

прогресивного зарубіжного досвіду. Внутрішні реформи мають бути спрямовані на підвищення якості організації податкових процедур, автоматизацію процесів, розвиток електронних сервісів, а також на підвищення професійного рівня і відповідальності працівників податкових органів. Важливо забезпечити прозорість і зрозумілість податкового законодавства, що створить передумови для стабільності і передбачуваності податкових правовідносин [15].

Паралельно, активний аналіз та адаптація світових кращих практик, таких як електронне адміністрування податків, risk-based підхід у проведенні перевірок, принципи партнерства між платниками і державою (як у країнах ЄС), дозволять підвищити ефективність і справедливість системи оподаткування. Запозичення інноваційних технологій та методів управління створить умови для мінімізації корупційних ризиків, зниження адміністративного навантаження на платників та зростання добровільної податкової дисципліни.

Крім того, важливим аспектом є зміцнення довіри між платниками і державою, що досягається через відкритість дій податкових органів, забезпечення рівності перед законом, належний захист прав платників і доступ до ефективних механізмів оскарження. Такий баланс сприяє формуванню стабільної і передбачуваної податкової системи, яка стимулює розвиток економіки і соціальної сфери [8].

Отже, поєднання модернізації внутрішніх адмініструвальних механізмів з імплементацією світового досвіду створить міцну основу для забезпечення прозорості, довіри та ефективності податкової системи України, що є невід'ємною умовою сталого розвитку держави.

РОЗДІЛ 3.

МЕЖІ ПОДАТКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

3.1 Законодавчі межі податкового обов'язку

Податковий обов'язок платника податків, хоч і є обов'язковим для виконання, однак суворо обмежений чітко визначеними законодавством межами. Ці межі виконують важливу функцію регулятора, встановлюючи правові рамки, у яких виникають і розвиваються податкові правовідносини між платником та державою. Завдяки цьому забезпечується баланс між фіскальними інтересами держави і захистом прав платника податків.

Конкретні межі податкового обов'язку визначаються нормами податкового законодавства щодо розміру податку, бази оподаткування, ставок, строків і способів сплати, а також процедурними правилами адміністрування. Вони виключають довільне розширення податкових зобов'язань, що запобігає можливим зловживанням з боку контролюючих органів і створює передбачуваність для платників. Завдяки цьому платники можуть планувати свою діяльність з урахуванням податкових витрат, що сприяє стабільності бізнес-середовища [11].

Водночас, законодавчо визначені межі податкового обов'язку гарантують платнику податків захист від надмірного або незаконного оподаткування. Вони стають підставою для реалізації права на захист у разі порушень з боку податкових органів, зокрема через адміністративне чи судове оскарження рішень, дій або бездіяльності контролюючих органів. Таким чином, встановлення чітких меж є важливою передумовою дотримання принципу верховенства права і рівності перед законом.

Отже, законодавчо визначені межі податкового обов'язку не лише забезпечують ефективність і справедливість системи оподаткування, але й відіграють ключову роль у формуванні довіри платників до держави, що є

запорукою стабільного надходження податків і розвитку правової держави в цілому.

Перш за все, законодавчі межі податкового обов'язку визначаються нормами Податкового кодексу України та іншими нормативно-правовими актами. Закон чітко регламентує, які саме податки і збори підлягають сплаті, порядок їх нарахування, строки і способи виконання обов'язку. Важливим є положення, що податковий обов'язок виникає лише з моменту настання податкової події, що дозволяє запобігти виникненню зобов'язань без правових підстав [1].

Також законодавство встановлює розмір податкових ставок, пільги, винятки, що значною мірою визначають межі податкового обов'язку. Наприклад, встановлені законом пільги звільняють окремі категорії платників або види доходів від оподаткування або зменшують податкове навантаження. Це є важливим інструментом соціальної та економічної політики держави.

Не менш важливим є й те, що податковий обов'язок має бути передбачуваним і прозорим, що забезпечується фундаментальним принципом юридичної визначеності — одним із базових засад правової держави. Принцип юридичної визначеності означає, що норми податкового законодавства мають бути чітко сформульованими, зрозумілими та доступними для платників податків, а застосування цих норм — послідовним і передбачуваним.

Відсутність ясності чи двозначність у законодавстві створюють ризики для платників, адже невизначеність не може слугувати підставою для примусової сплати податків або накладення санкцій. Така ситуація підриває довіру до системи оподаткування, стимулює конфлікти між платниками і податковими органами, а також може призводити до зловживань з боку контролюючих структур [10].

Забезпечення прозорості та передбачуваності податкового обов'язку включає також належне інформування платників, доступність консультацій, публікацію роз'яснень і офіційних тлумачень, що дозволяє уникнути помилок при виконанні обов'язку. Крім того, цей принцип сприяє захисту прав

платників у судових та адміністративних процедурах, адже суди, посилаючись на юридичну визначеність, можуть відмовити у застосуванні податкових санкцій у разі сумнівів у законності або ясності норм.

Отже, принцип юридичної визначеності у сфері податкового обов'язку є запорукою законності, справедливості та стабільності податкової системи, що в цілому сприяє зміцненню правової культури, довіри між державою і платниками, а також підвищенню рівня добровільного виконання податкових зобов'язань [2].

3.2 Фактичні межі податкового обов'язку: обмеження та виключення

Крім чітко встановлених законодавчих меж податкового обов'язку, існують також так звані фактичні межі, які формуються на основі реальних можливостей платника податків та специфіки його господарської діяльності. Ці межі є не менш важливими, оскільки саме вони враховують індивідуальні обставини кожного платника, що впливають на здатність виконати податкові зобов'язання. До таких фактичних меж належать, зокрема, платоспроможність суб'єкта господарювання чи фізичної особи, тобто фактична наявність фінансових ресурсів для своєчасної і повної сплати податків, а також економічні умови, які можуть впливати на рівень доходів і витрат [11].

Окрім того, до фактичних меж податкового обов'язку належать податкові пільги і преференції, встановлені законодавством для стимулювання окремих видів діяльності або соціально важливих груп платників. Наприклад, законодавство передбачає звільнення від сплати податку для певних категорій громадян, пільгові ставки для підприємств, які інвестують у інновації, чи пільги для суб'єктів малого бізнесу. Це дозволяє пом'якшувати податковий тиск і підтримувати соціально-економічну рівновагу.

Важливим елементом фактичних меж є також нормативи уникнення подвійного оподаткування, які регулюють випадки, коли платник може підпадати під юрисдикцію кількох держав. Міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування встановлюють механізми, які запобігають надмірному оподаткуванню одного і того ж доходу, що забезпечує справедливість і захищає інтереси платника у міжнародній торгівлі та інвестиційній діяльності [3].

Не менш значущою є можливість оскарження неправомірних або сумнівних податкових рішень контролюючих органів. Платник має право звертатися до адміністративних інстанцій і судів для захисту своїх прав і законних інтересів, що фактично створює межі втручання держави у податкові відносини. Це є важливою гарантією, що державні органи не перевищують свої повноваження, не допускають свавілля чи необґрунтованого тиску.

Особливо варто підкреслити, що закон надає платникам податків право використовувати законні способи зменшення податкового навантаження, які не слід плутати з ухиленням від сплати податків. Ця різниця має принципове значення. Ухилення від сплати — це протиправна діяльність, що передбачає приховування доходів або введення в оману контролюючих органів. Натомість податкова оптимізація базується на використанні передбачених законом інструментів: податкових пільг, кредитів, методів обліку і звітності, а також раціонального планування господарських операцій. Завдяки цим інструментам платник може легально знизити суму податку, не порушуючи при цьому закон [12].

Разом з тим, межі податкового обов'язку накладають обмеження і на діяльність державних органів, які здійснюють податковий контроль. Повноваження контролюючих органів регламентовані численними законодавчими актами, які визначають порядок проведення перевірок, обсяг інформації, що може бути запитаний, строки перевірок і види санкцій. Це створює правову рамку, яка не дозволяє органам влади виходити за межі своїх компетенцій, застосовувати надмірні або необґрунтовані штрафи, чи чинити

тиск на платника. Законодавчі гарантії спрямовані на те, щоб податковий контроль був збалансованим, прозорим і не перетворювався на засіб свавілля.

Таким чином, фактичні межі податкового обов'язку — це важливий елемент загальної системи податкового регулювання, який забезпечує гармонізацію фіскальних вимог із реальною економічною ситуацією платника, сприяє законності та справедливості, а також захищає права і законні інтереси як платників, так і держави. Це, у свою чергу, створює основу для стабільної та ефективної роботи податкової системи загалом [4].

3.3 Відповідальність за невиконання податкового обов'язку

Порушення меж податкового обов'язку або його невиконання тягне за собою застосування відповідних заходів відповідальності, які передбачені чинним законодавством і мають на меті як попередження, так і каральне впливання на порушників. Види відповідальності за порушення податкового законодавства можуть бути різноманітними і поділяються на адміністративні, цивільно-правові та кримінальні, залежно від характеру, тяжкості і ступеня порушення [13].

Адміністративна відповідальність застосовується найчастіше і передбачає накладення штрафів, пені або інших адміністративних стягнень за несвоєчасну сплату податків, неподання або несвоєчасне подання податкової звітності, порушення правил ведення податкового обліку тощо. Вона спрямована на оперативне і швидке реагування податкових органів на незначні порушення, забезпечуючи дисципліну і законність у сфері оподаткування без залучення суду.

Цивільно-правова відповідальність проявляється, зокрема, у відшкодуванні шкоди, завданої державі внаслідок ухилення від сплати податків або використання незаконних схем оптимізації. Також це може стосуватися відповідальності за порушення договірних зобов'язань, що мають

податковий аспект, або за завдані збитки іншим суб'єктам господарювання внаслідок неправомірних дій у податковій сфері.

Найбільш суворою є кримінальна відповідальність, яка застосовується у випадках умисних, тяжких порушень, таких як податкові злочини: ухилення від сплати податків у великих розмірах, подання фальшивих документів, ведення незаконної господарської діяльності з метою уникнення оподаткування, підробка податкових документів та інші протиправні діяння. Кримінальна відповідальність передбачає не лише штрафи, а й позбавлення волі, конфіскацію майна, що свідчить про високий рівень суспільної небезпеки таких правопорушень [5].

Важливо, що система відповідальності має бути збалансованою і пропорційною характеру правопорушення, аби не перетворюватися на інструмент свавілля, а забезпечувати справедливе і законне покарання. Застосування заходів відповідальності також має відповідати принципам правової визначеності та захисту прав людини, гарантувати можливість оскарження рішень у судовому порядку.

Таким чином, відповідальність за порушення меж податкового обов'язку є невід'ємною частиною системи податкового контролю, яка сприяє підтриманню законності, дисципліни та справедливості в податкових правовідносинах, стимулює сумлінне виконання податкових зобов'язань і захищає фінансові інтереси держави [14].

Адміністративна відповідальність, як правило, застосовується за несвоєчасну сплату податків, неподання або несвоєчасне подання податкової звітності, порушення порядку ведення обліку. Вона передбачає штрафи, пеню, інші санкції.

Цивільно-правова відповідальність може виникати у разі завдання шкоди державі внаслідок неправомірних дій платника, що призводить до відшкодування збитків.

Найсуворіша — кримінальна відповідальність — застосовується у випадках умисного ухилення від сплати податків у великих розмірах або за повторні порушення. Вона передбачає не лише штрафи, а й позбавлення волі.

Проте важливо підкреслити, що відповідальність за порушення податкового обов'язку має наступати виключно у межах, чітко визначених законодавством, та відповідно до основоположних принципів справедливості і пропорційності. Ці принципи є фундаментальними складовими правового регулювання і гарантують, що покарання за порушення не буде надмірним, необґрунтованим або дискримінаційним [6].

Надмірне або незаконне застосування санкцій, так само як і свавільне трактування норм податкового законодавства, не лише порушує права і законні інтереси платників, а й підриває їхню довіру до податкової системи в цілому. Відсутність чітких меж у застосуванні відповідальності може призводити до зловживань з боку контролюючих органів, створювати передумови для корупції і несправедливого ставлення до суб'єктів господарювання.

Крім того, надмірна жорсткість санкцій здатна негативно впливати на підприємницьке середовище, стримувати розвиток бізнесу та економіки загалом, оскільки платники можуть уникати законної діяльності через страх непропорційного покарання. Це суперечить принципу стимулювання добровільного виконання податкових зобов'язань, який є ключовим для стабільного наповнення бюджету [15].

Отже, забезпечення балансу між необхідністю ефективного контролю за дотриманням податкового законодавства і захистом прав платників вимагає ретельного дотримання принципів справедливості, прозорості та пропорційності при застосуванні відповідальності. Законодавство і практика повинні передбачати чіткі критерії, які регламентують, у яких випадках і в якій мірі можуть бути накладені штрафи, пені чи інші санкції, а також гарантувати можливість оскарження рішень і захисту у судовому порядку.

Такий підхід не лише зміцнює правову культуру і підвищує рівень довіри до податкової системи, але й сприяє формуванню справедливої, стабільної та прозорої системи оподаткування, що є необхідною умовою сталого економічного розвитку та соціальної гармонії в суспільстві.

Таким чином, межі податкового обов'язку є складною та багатогранною правовою категорією, яка виконує надзвичайно важливу функцію у встановленні балансу між обов'язками платника податків і гарантіями, що їх надає держава. Цей баланс є основою стабільних, прозорих і взаємовигідних податкових відносин, які сприяють не лише ефективному наповненню бюджетів, а й захисту прав і законних інтересів усіх учасників податкового процесу [7].

Чітке дотримання меж податкового обов'язку забезпечує правову визначеність та передбачуваність у сфері оподаткування, що є ключовими чинниками для розвитку підприємництва, інвестиційної привабливості країни та формування сприятливого економічного середовища. Водночас це сприяє запобіганню зловживань як з боку платників, які можуть ухилятися від сплати податків, так і з боку державних органів, які можуть перевищувати свої повноваження.

Визначені межі податкового обов'язку дозволяють чітко регламентувати процедури нарахування, сплати, контролю та відповідальності, що робить податкову систему більш прозорою і зрозумілою для платників. Це зменшує конфліктність у податкових правовідносинах і сприяє формуванню довіри між державою і громадянами — важливого елементу ефективного функціонування будь-якої правової держави [9].

Отже, дотримання чітких меж податкового обов'язку є не лише юридичною вимогою, а й практичним інструментом забезпечення справедливості, законності та ефективності податкової системи. Це створює надійну основу для сталого розвитку економіки, зміцнення фінансової стабільності та соціальної справедливості, що у кінцевому результаті сприяє загальному добробуту суспільства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило глибоко розглянути категорію податкового обов'язку платника податків, визначити його правову природу, зміст і межі, що є надзвичайно важливими для забезпечення ефективного функціонування податкової системи України. У результаті роботи можна сформулювати такі основні висновки.

По-перше, податковий обов'язок є ключовою юридичною категорією в системі податкового права, що встановлює правовідносини між державою та платниками податків. Він виникає у зв'язку з настанням податкової події і полягає у зобов'язанні платника сплатити визначену суму податку у строки і у спосіб, передбачені законодавством. Таким чином, податковий обов'язок — це не лише економічна необхідність, а перш за все юридичне зобов'язання, яке має суворо регулюватися правовими нормами [11].

По-друге, у роботі було проаналізовано різноманітні види податкових обов'язків, які включають як основні обов'язки зі сплати податків, так і додаткові, пов'язані зі звітуванням та веденням обліку. Класифікація податкових обов'язків за суб'єктами, об'єктами та способами виконання дозволяє більш чітко зрозуміти механізм їх реалізації та особливості регулювання.

По-третє, законодавче регулювання податкового обов'язку в Україні має комплексний і системний характер. Податковий кодекс України визначає основні принципи, порядок виникнення, обчислення, строки сплати та відповідальність за порушення податкових правил. При цьому законодавство встановлює чіткі межі податкового обов'язку, що гарантують правову визначеність, захист прав платників податків і запобігають зловживанням з боку контролюючих органів [2].

По-четверте, межі податкового обов'язку мають двоїстий характер: з одного боку, це законодавчі межі, які регламентують обсяг і межі податкових зобов'язань; з іншого — фактичні межі, що пов'язані з реальними

можливостями платника, застосуванням податкових пільг, оптимізацією оподаткування та законним захистом від неправомірних дій органів контролю. Важливо, що саме баланс між цими межами забезпечує справедливість і ефективність податкової системи.

По-п'яте, питання відповідальності за невиконання або порушення податкового обов'язку також є невід'ємною частиною правового регулювання. Відповідальність, передбачена законом, має бути пропорційною, справедливою і застосовуватись у межах, визначених нормативними актами. Це сприяє формуванню довіри платників до податкової системи та запобігає конфліктним ситуаціям [7].

Отже, податковий обов'язок платника податків є складною юридичною категорією, що вимагає постійного вдосконалення законодавчого регулювання з урахуванням соціально-економічних умов та міжнародних стандартів. Удосконалення правових норм, що визначають податковий обов'язок, сприятиме підвищенню ефективності податкового адміністрування, зростанню доходів бюджету і забезпеченню балансу між інтересами держави та платників.

Рекомендації щодо подальшого розвитку податкового законодавства включають необхідність посилення прозорості та передбачуваності податкових зобов'язань, розширення можливостей законної податкової оптимізації, а також удосконалення механізмів захисту прав платників податків. Особлива увага має бути приділена підвищенню кваліфікації працівників податкових органів та забезпеченню їх відповідальності за дотримання законності у процесі контролю [12].

Таким чином, результати дослідження можуть бути використані для практичної діяльності податкових органів, суб'єктів господарювання та науковців, які займаються питаннями податкового права, що сприятиме подальшому розвитку правового регулювання у сфері оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко В.І. Податкове право України: навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2020. – 384 с.
2. Гуменюк О.І. Податкове право України: теоретичні засади і практика застосування. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 256 с.
3. Деркач С.М. Податкове право України: курс лекцій. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 312 с.
4. Козак Н.В. Правове регулювання податкових відносин в Україні. – Харків: Право, 2019. – 224 с.
5. Кузьмін А.В. Адміністрування податків: теорія і практика. – Харків: Право, 2019. – 256 с.
6. Логвиненко О.П. Податкове законодавство України: сучасний стан і перспективи розвитку. – К.: Наукова думка, 2021. – 280 с.
7. Назаренко Т.М. Податкове право: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2020. – 320 с.
8. Олійник В.В. Теорія і практика податкового контролю. – К.: Юрінком Інтер, 2018. – 240 с.
9. Петрова О.М. Ефективність податкового адміністрування в Україні: монографія. – Київ: Видавництво КНУ, 2021. – 288 с.
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами та доповненнями).
11. Романенко С.В. Податкове право України: підручник. – Харків: Право, 2020. – 352 с.
12. Савчук І.П. Податкові обов'язки платників податків: правове регулювання. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. – 200 с.
13. Соколова М.В. Механізми реалізації податкових обов'язків в Україні. – К.: Наукова думка, 2018. – 176 с.

14. Ткаченко В.Д. Податкове право: навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 304 с.

15. Шевченко Л.В. Податкове право України: теорія та практика. – Харків: Право, 2021. – 296 с.

ДОДАТКИ

Витяг із Податкового кодексу України (ст. 14, 57)

Стаття 14. Податковий обов'язок

1. Податковий обов'язок — це юридичне зобов'язання платника податку, що виникає відповідно до податкового законодавства, сплачувати податки і збори в порядку і строки, встановлені законом.

2. Податковий обов'язок виникає з моменту настання податкової події, визначеної законодавством.

Стаття 57. Визначення податкових зобов'язань

1. Податкові зобов'язання визначаються шляхом застосування податкових ставок до об'єкта оподаткування, визначеного платником податків або податковим органом.

2. Платник податку зобов'язаний самостійно нарахувати податкові зобов'язання і своєчасно їх сплатити.

Зразок заповнення податкової декларації
з податку на прибуток
(фрагмент)

Показник	Значення	Пояснення
Обсяг оподатковуваного доходу	1 000 000 грн	Загальний дохід підприємства
Податкова ставка	18%	Ставка податку на прибуток
Сума податку до сплати	180 000 грн	Розрахунок: 1 000 000 * 18%
Строк подачі декларації	До 40 календарних днів після звітного періоду	Законодавчо встановлений термін

Таблиця основних податкових ставок в Україні
(станом на 2025 рік)

Вид податку	Ставка	Опис
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	18%	Основна ставка для більшості доходів
Єдиний соціальний внесок (ЄСВ)	22% від бази	Ставка нарахування для роботодавців
Податок на прибуток підприємств	18%	Фіксована ставка податку на прибуток
ПДВ	20%	Стандартна ставка податку на додану вартість

Порівняльна характеристика податкових обов'язків платників

Категорія платника	Основні податкові обов'язки	Особливості виконання
Фізичні особи	Сплата ПДФО, подання річної декларації	Обов'язок самостійного обліку доходів
Юридичні особи	Сплата податку на прибуток, ПДВ, звітування	Ведення бухгалтерського і податкового обліку
Фізичні особи-підприємці	Сплата єдиного податку або інших податків	Можуть обирати спрощену систему оподаткування

Схема процесу виконання податкового обов'язку

